

**DIDAKTIKA LITERÁRNÍ VÝCHOVY
(TEORIE LITERÁRNÍ VÝCHOVY
APLIKOVANÁ NA PODMÍNKY
VÝCHOVNÉHO PŮSOBENÍ
V MATEŘSKÉ ŠKOLE)**

Jitka Zítková

PODZIM 2013

DIDAKTIKA LITERÁRNÍ VÝCHOVY

- Didaktika speciální – oborová.
- Ideální představa podoby výchovy (před)čtenáře, příjemce uměleckého literárního textu.
- Uplatňují se didaktické postupy a zákonitosti s platností obecnou, specifika jsou daná především estetickovýchovnou povahou výchovného působení, s níž souvisí poměr emocionální a racionální, recepční a tvořivé složky v LV uplatňované.
- Povaha základního předmětu LV – umělecké literatury – je fiktivní – je to pohled na skutečnost modifikovaný autorskou osobností (subjektem). Práce s literaturou (způsoby jejího poznávání) tedy bude jiná než s objektivně danými prvky reality.

TEORIE LV PRACUJE S VLASTNÍ TERMINOLOGÍÍ:

- Základní didaktické kategorie: cíle, obsah, metody
 - Pojmy obecné (naddisciplinární): výchovný a vzdělávací proces, motivace, podnětnost, integrovaný přístup, výukové metody, formy organizace činností, individuální přístup, tvořivost atd.
 - Pojmy specifické (související s povahou LV): literárněvýchovný proces, umělecký text (x neumělecký), recepce a recipient, literární komunikace, estetický zážitek, interpretace, didaktická interpretace, metody poznávání literatury atd.
 - + další terminologie literárně teoretická (v MŠ elementární – základní žánry a umělecké prostředky a postupy) a literárněhistorická (v MŠ opět omezená na nejzákladnější informace vytvářející povědomí literárněhistorického kontextu díla)
-

CÍLE A OBSAH LITERÁRNÍ VÝCHOVY

- Cíle i obsah můžeme vymezit jak obecně (nadčasově), tak v souladu s platným kurikulem. Základní cíle a obsah jsou neměnné, s proměnami kurikula se ale může mírně proměňovat jejich konkretizovaná podoba a kontext celkového výchovného působení.

NEJOBECNĚJŠÍ FORMULACE CÍLE LV:

- A/ Cílem LV je utváření schopnosti kultivovaného přijímání (recepce) literárního textu (především uměleckého), spolu s dalšími aspekty, které s tímto procesem souvisejí – rozvoj myšlení a představivosti, citlivosti pro jazykové zvláštnosti, komunikačních (vyjadřovacích) dovedností, tvořivosti slovesné i neslovesné, získávání základních poznatků o slovesné umělecké tvorbě apod.

- B/ Cílem LV je rozvíjení literární gramotnosti jako součásti gramotnosti kulturní.
 - Literární gramotnost – schopnost poučené recepce slovesného umění.
 - Předpokladem utváření počáteční literární gramotnosti u dítěte MŠ je schopnost zážitkového naslouchání, věcné porozumění čtenému (soustředění pozornosti, přiměřená slovní zásoba).
 - Kulturní gramotnost – schopnost participovat na užívání prvků dané kultury, adaptace na příslušný „kulturní prostor“.
- Úroveň osvojovaných dovedností (poznatků) koresponduje s úrovní osobnostního rozvoje dítěte – věkovými a individuálními zvláštnostmi.

NEJOBECNĚJŠÍ VYMEZENÍ OBSAHU LV:

- Základní složka obsahu: proces recepce uměleckého textu a jeho usměrňování, proces řízené literární komunikace.
- Další složky obsahu LV působení: nejelementárnější poznatky literárně teoretické (např. rozlišení pohádky a reálného vyprávění, básničky a prózy) a literárněhistorické („existence autora“, dobový kontext).

NĚKOLIK POZNÁMEK K ZÁKLADNÍMU OBSAHU LV - TEXTU

POVAHA UMĚLECKÉHO TEXTU

- Text (dílo) – chápáno jako „znak“ určený k dešifrování jako celek i ve všech svých složkách (literárněvědné východisko strukturalistické – pojmy „znak“, „struktura“, „autorský záměr“, prvky a jejich vzájemné vztahy, „funkce“; zdůraznění významu jazykové roviny text, způsobu jazykového vyjádření).
- Text (dílo) – chápáno jako „fikční svět“ umožňující překračování hranic autorského záměru směrem k modifikacím, doplňování, rozšiřování fiktivního světa díla (literárněvědné východisko – kořenicí také ve strukturalistickém uvažování – teorie možných /fikčních/ světů, receptivní estetika; zdůraznění tematické roviny textu).

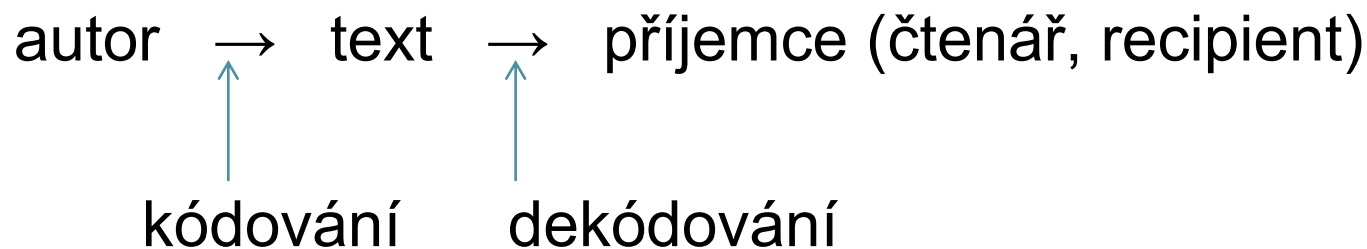
- Tyto dva poněkud odlišné pohledy na povahu a podstatu literárního textu se odrážejí ve dvojitým možným interpretačním a také didaktickém přístupu k literatuře:
 - Přístupu přísněji respektujícím autorskou osobnost a její záměr v díle obsažený (hledáme smysl textu, myšlenku a způsob jejího vyjádření při respektování hranic /myšlenkových, tematických, jazykových/ daných podobou jedinečného textu autorem vytvořeného).
 - Přístupu volnějším, umožňujícím překračování hranic vymezených autorským textem, dávajícím větší prostor recipientově osobnosti a uplatnění jeho vlastní tvořivosti. Zároveň je však třeba respektovat základní smysl a myšlenkový i formální rámec díla (nelze připustit dezinterpretaci).

NĚKOLIK POZNÁMEK K VYMEZENÍ POJMU LITERÁRNÍ KOMUNIKACE

PROCES LITERÁRNÍ KOMUNIKACE

- Proces vzniku a příjmu (recepce) textu:

Literární tradice – soubor existujících literárních děl

Realita – skutečnost obklopující a ovlivňující autora i příjemce

FÁZE PROCESU LITERÁRNÍ KOMUNIKACE

- Roviny (složky) komunikace příjemce s textem (zprostředkovaně autorem):
 - 1. percepce
 - auditivní (v MŠ výjimečně vizuální) vnímání textu, jeho zvukových, resp. grafických zvláštností
 - 2. apercepce
 - vytváření si vlastních vnitřních představ na základě impulzů tematické výstavby textu (postavy, místo děje, jednání postav apod.) /“vnitřní film“/
 - 3. interpretace
 - nalézání hlubších (skrytějších) významů textu nebo jeho složek
 - 4. konkretizace
 - propojení, střetnutí významů textu s životem, životní situací příjemce

○ Vývojové fáze dětské recepce:

• Fragmentární (do zhruba 9 let)

- Vnímání syntetické, bez analýzy, ulpívání na detailech, vztahování jevů k vlastní osobě (silně emocionální projekce), zájem o zvukově formální rysy slovesnosti, myšlení zpravidla nepřekonává fantazii.
- Oblíbené žánry: pohádka, příběhy o malých dětech, poezie s rysy lidové slovesnosti.

• Narativní (9 – 10/11)

- Zaměření na obsah, sledování příběhu, často reálné chápání literatury, hledání vzorů (potřeba identifikace), racionálnější pohled na svět.

• Integrační

- Adekvátní vnímání obsahu i formálních rysů textu, chápání fiktivnosti literatury jako výtvaru autorského subjektu, emocionální prožitek doplněný přiměřenou racionální analýzou.

- Možnosti kultivace vnímání literatury ve všech vývojových fázích (role prostředníka, učitele), tzv. „knihy dopředu“.

- Řízení komunikace dítěte s textem jako součástí literárněvýchovného působení probíhá za pomoci metod didaktické interpretace, metod poznávání literatury (o těchto metodách bude pojednáno podrobně později).
- Výsledkem procesu literární komunikace (řízené, ale i neřízené) jsou estetické zážitky (prožitky), jejichž hromaděním se vytváří estetická zkušenost, která je předpokladem pro (v počátcích zcela jednoduchou a intuitivní) schopnost estetického hodnocení a vzniku estetických soudů.

CÍLE A OBSAH VÝCHOVY PŘEDČTENÁŘE V MŠ V KONCEPCI PLATNÉHO KURIKULA:

- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (VÚP Praha, 2004)
 - Obecně: doplňování výchovy rodinné, poskytování dostatečných podnětů pro aktivní rozvoj osobnosti dítěte, vytváření předpokladů pro další vzdělávání na bázi individuálního přístupu, vytváření základů klíčových kompetencí, činnostní povaha výuky – učení prožitkové, situační, spontánní (sociální učení nápodobou), kooperativní, hra
 - Vzdělávací nabídka (obsah) → motivace (individuální volba)
 - Integrovaný přístup – vzdělávací obsah v přirozených souvislostech (realizace integrovaných bloků)
 - „Mohou být (a měly by být) ... využívány metody a prostředky „klasických“ specifických didaktik jednotlivých oborů výchovně vzdělávacích činností.“ (s.9)
-

- Cíle stanoveny jako záměry a výstupy na úrovni obecné (rámcové cíle a klíčové kompetence) a oblastní.
Literatura jako specifický obraz životní reality může vstupovat do naplňování cílů na obou úrovních – může plnit funkci poznávací, relaxační (zábavnou), motivační, musí však vždy – alespoň zcela dílčím způsobem – naplňovat i funkci estetickou (v této roli je umělecký text nenahraditelný žádným jiným výchovně vzdělávacím obsahem).

LITERÁRNÍ VÝCHOVA A RÁMCOVÉ CÍLE A KLÍČOVÉ KOMPETENCE

○ Rámcové cíle:

- Rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání
- Osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost
- Získání osobnostní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí
 - ?! K úvaze: Jakými různými způsoby může literatura napomáhat naplňování těchto cílů?

○ Klíčové kompetence:

- 1. kompetence k učení (vztah k LV např.: dítě ... má elementární poznatky o světě lidí, klade otázky a hledá na ně odpovědi, chce porozumět věcem, jevům a dějům ...)
- 2. kompetence k řešení problémů (vztah k LV např.: dítě ... řeší problémy, na které stačí, problémy řeší na základě bezprostřední zkušenosti ...)

- 3. kompetence komunikativní (vztah k LV např.: dítě ... hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, dokáže se vyjadřovat různými prostředky /řečové, výtvarné .../, rozlišuje některé symboly, ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní, rozšiřuje svou slovní zásobu, dovede využít informativní a komunikativní prostředky /knížky, encyklopedie ../))
- 4. kompetence sociální a personální (vztah k LV např.: dítě ... napodobuje modely prosociálního chování a mezilidských vztahů ...)
- 5. kompetence činnostní a občanské (vztah k LV např.: dítě ... má základní představu o tom, co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami ...)

LITERÁRNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVACÍ OBLASTI

(VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA A OČEKÁVANÉ VÝSTUPY)

○ 1. Dítě a jeho tělo

- Vztah k LV např.: pohybové dovednosti (lidová slovesnost, říkanky, písně).

○ 2. Dítě a jeho psychika

- JAZYK A ŘEČ (vztah k LV např.: rozvoj receptivních dovedností – naslouchání, diváctví; produkční činnosti – vyprávění, recitace, dramatizace; prohlížení a „čtení“ knížek, grafická nápodoba tvarů písmen; sledování děje, zachycení hlavní myšlenky příběhu, vyprávění příběhu; učení se novým slovům, vymýšlení synonym, antonym, homonym, chápání slovního vtipu, utvoření jednoduchého rýmu atd.)
- POZNÁVACÍ SCHOPNOSTI, PŘEDSTAVIVOST, FANTAZIE (vztah k LV např.: tvořivost, elementární poznatky o znakových systémech, základy práce s informacemi, hra atd.)
- SEBEPOJETÍ, CITY, VŮLE (vztah k LV např.: kultivace estetického vnímání, cítění a prožívání, obohacování citového života sledováním pohádek, příběhů atd.)

- 3. Dítě a ten druhý
 - Vztah k LV např.: etický obsah a poučení v četbě, vytváření prosociálních postojů.
- 4. Dítě a společnost
 - Vztah k LV např.: vytváření pozitivního vztahu k umění a kultuře, rozvoj estetického vkusu, jiné kultury, morální hodnoty, tvůrčí literární činnost, návštěvy kulturních míst atd.
- 5. Dítě a svět
 - Vztah k LV např.: práce s literárními texty (životní prostředí v literatuře, modelovost situací).

TYPY LITERÁRNĚVÝCHOVNÉHO PŮSOBENÍ V MŠ:

- Předčítání knih (příběhů) bez navazujících činností (za odměnu, před spaním...).
- Předčítání jako motivace k jiným než literárněvýchovným aktivitám.

↑
setkávání s literárním textem

- Informace o knížkách – ukázky, listování, elementární informace o autorech, obsahu.

↑
setkávání s knihou, literaturou

- Recitace, dramatizace, jednoduché činnosti s jazykovým materiálem.

↑
tvořivé setkávání se slovesností

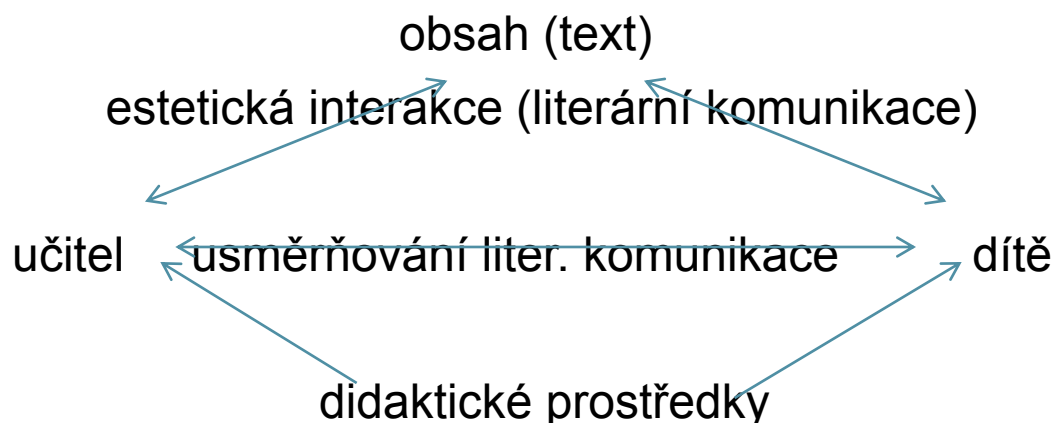
- Rozhovory o „čtenářství“ dětí v rodině, znalostech dětských knih, postav, pohádek o diváctví dětí (adaptace literárních textů...).
- A podobně ...
- Kultivace procesu recepce uměleckého textu, práce s literárním textem jako estetickým objektem.

ZÁKLADY interpretačního uvažování

LITERÁRNĚVÝCHOVNÝ PROCES

- Složky procesu literárněvýchovného působení:

Další faktory: vnitřní, vnější; subjektivní, objektivní

Učitel = tzv. kontaktní čtenář, prostředník mezi dítětem a textem ve smyslu čtenářství (předčítání – poslech) i charakteru recepce (porozumění základnímu smyslu i dílčím uměleckým prostředkům)

Dítě = předpokládaný recipient (intencionalita textu)

- Estetická interakce – každý vztah mezi recipientem (zde učitelem i dítětem) a uměleckým textem v procesu literární komunikace.
- Usměrnění literární komunikace (recepce) dítěte s textem probíhá za pomoci metod didaktické interpretace.
- Didaktické prostředky – různé prostředky materiální povahy užívané k podpoře literárněvýchovného působení (příručky, učebnice, metodické materiály, audiovizuální technika).

○ Fáze procesu literárněvýchovného působení:

- Úplný přehled fází literárněvýchovné práce s textem, v této úplnosti se realizuje zejména při práci vytvářející základy interpretačního uvažování, u jiných typů LV působení se realizují pouze fáze (činnosti) některé.
- Fáze motivační
- Seznámení s novým textem
- Orientační rozhovor
- Fáze interpretační (didaktická interpretace)
- Fáze následných literárně-estetických činností
- Činnosti dítěte mohou mít charakter poslechový, spojený s věcným chápáním čteného, zapamatováním obsahu, charakter reprodukcně-tvořivý (plnění úkolů vycházejících z textu) i charakter racionálně problémový (ve vztahu k specifickým rysům uměleckého textu).

PŘÍPRAVA UČITELE NA LITERÁRNĚVÝCHOVNÉ PŮSOBENÍ - SLOŽKY PŘÍPRAVY

○ LITERÁRNĚVĚDNÁ

- Výběr textu (originální – převyprávění, kritéria výběru /praktická účelovost, literární kvalita/), informace
- Vlastní interpretace textu (interpretace KOMPLEXNÍ) → nalezení „interpretačních možností“ textu (impulzů pro interpretaci DIDAKTICKOU)
- **Co je *komplexní interpretace*:**
- Úplný výklad, celkový interpretační popis textu všímající si všech jeho strukturních složek – obsahových i formálních (viz dále).
- J. Hrabák: Jde o racionální vyložení, proč text na čtenáře působí a jakými prostředky toho dosahuje. („O čem je“ a jak „je udělán“.)
- Roli hraje chápání textu jako „znaku“ X „fikčního světa“ (viz výše)
- V MŠ je náročnost procesu komplexní interpretace omezena intencionalitou textů pro malé čtenáře, přesto nelze specifické – zejména formální – rysy textu opomíjet.

○ Složky epického textu:

- Smysl, autorský záměr
- Tematická výstavba:
 - Děj/ události
 - Postavy
 - Časoprostor
 - Vypravěč
 - Fikční adresát
(+kompozice↓)

interakcí vzniká příběh

prostředky způsobu tlumočení příběhu (narace)
- Kompoziční výstavba:
 - Vnější (architektonika)
 - Vnitřní
 - Kompoziční postupy (např. chronologický, retrospektivní, paralelní, řetězový, rámcový)
 - Kompoziční principy (např. symetrie, repetice, kontrast, gradace, číselná kompozice)
- Jazyková výstavba (rovina grafická, fonologická, lexikální, syntaktická)
- Genologická (žánrová) charakteristika
- /Literárněhistorický kontext/

○ Složky lyrického textu:

- Smysl, autorský záměr
- Tematická výstavba (tvořena motivy a jejich seskupeními)
 -
 - Lyrický subjekt
 - /apostrofa/
- Kompoziční výstavba
 - Vnější
 - Vnitřní
 - Kompoziční principy (viz epika)
- Jazyková výstavba (rytmus, rým, obraznost, ...)
- /Genologická charakteristika/
- /Literárněhistorický kontext/

INTERPRETAČNÍ UVAŽOVÁNÍ:

- Prožitek textu (elementární hodnotící stanovisko – líbí/nelíbí) a nalezení základního smyslu, sdělení textu. (= *interpretační makroproces*)

- Proč na mne text určitým způsobem zapůsobil? – Jakých prostředků autor při jeho tvorbě užil (uvažujeme nad všemi složkami textu – viz výše)? Jaké funkce v textu tyto prostředky plní? (= *interpretační mikroproces*)

- Poučenější, kvalitnější hodnotící stanovisko k textu.

○ PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ

- Adekvátnost věku dětí (vývoj psychiky, individuální zvláštnosti, věkové složení třídy)
- Cíl a smysl činností pro dítě (jaké poznatky, jaký způsob přemýšlení nad textem chceme u dětí rozvíjet, jaké prožitky, postoje, hodnoty)

○ METODICKÁ

- Stanovení konkrétních cílů činnosti, metodického postupu a organizace práce (včetně variant, diferenciací úkolů apod.)

METODY LITERÁRNĚVÝCHOVNÉ PRÁCE S LITERATUROU

- Metoda = způsob záměrného uspořádání činností učitele a dětí, které směřují ke stanoveným cílům.
- Prostřednictvím metod se realizuje didaktická interakce učitel – dítě.

METODY MOTIVACE K PRÁCI S LITERATUROU

- Podle obsahu: psychologické / věcné metody
- Podle formy: monologické / dialogické / názorné / herní (soutěžní) metody
- Např.: motivační rozhovor
 - předčítání
 - motivace jiným literárním textem
 - motivace s využitím jiných druhů umění atd.

METODA ORIENTAČNÍHO ROZHOVORU

- Otázky např.:
 - Líbila se ti ukázka/ nelíbila? Co tě zaujalo? Která část se ti líbila nejvíce /nejméně? + Proč?
- Odpovědi na otázky nutí dítě k *objektivizaci jeho prožitku* textu, pro učitele jsou *zpětnou vazbou* (průběh rozhovoru může ovlivnit další práci s textem, např. v případě zkresleného, fragmentárního porozumění apod.).
- Cíl: vytvoření vlastního elementárního hodnotícího vztahu žáka k textu.
- Součástí orientačního rozhovoru jsou také otázky kontrolující věcné porozumění textu, paměť, pozornost.

METODY INTERPRETAČNÍ FÁZE PRÁCE S TEXTEM

- Dochází k **didaktické interpretaci** textu, která představuje *řízené poznávání literatury*, má *dílčí charakter* a je *součástí procesu literárněvýchovného působení*.
- Je třeba ji odlišovat od **interpretace literárněvědné**, která má *komplexní charakter*, je *součástí přípravy učitele* a *předpokladem interpretace didaktické*.

- Při každé interpretaci probíhají tzv. makroprocesy (*výklad celkového smyslu textu*) a mikroprocesy (*přemýšlení nad uměleckými prostředky, prvky a jejich vztahy mezi sebou i k celku díla, tedy nad tím, jak jednotlivé užití prostředky z celého spektra složek struktury textu přispívají k jeho sdělnosti a působivosti*). /viz také výše – „interpretační uvažování“/
- Při didaktické interpretaci probíhají z možných myšlenkových mikroprocesů pouze některé, v MŠ se zaměřují na zcela dominantní a předškolnímu věku přístupné rysy uměleckého textu.

MŮŽEME ROZLIŠIT DVA ZÁKLADNÍ DRUHY INTERPRETAČNÍCH METOD:

- Metody poznávání literatury – metody pro LV specifické, vázané na konkrétní postupy poznávání umělecké literatury a prostředků jí užívaných.
- Metody výukové – metody realizace a řízení interpretačních činností ve výchovné práci (tyto metody jsou obecné, univerzální, využitelné a využívány i při práci s jinými vzdělávacími obsahy).
- *Vlastní úplný metodický postup vzniká až kombinací obou druhů metod.*

METODY POZNÁVÁNÍ LITERATURY:

- Rozlišení podle charakteru poznávacích procesů
- Rozlišení podle zaměření na jednotlivé složky struktury textu
- Rozlišení podle orientace na jednotlivé obsahové složky literární výchovy
- Rozlišení podle předmětu interpretace
- Rozlišení podle míry tvořivosti
- Rozlišení podle vztahu k jednotlivým fázím literární komunikace

Podrobně viz dále.

METODY PODLE CHARAKTERU POZNÁVACÍCH PROCESŮ

- Prožívání textu – metoda představuje nejnižší stupeň poznávání literatury, je postupem NEinterpretacním, je pouze předstupněm interpretace, jako způsob poznávání umělecké slovesnosti má však ve výuce své místo.
- Didaktická interpretace – řízený racionální proces, který učí přemýšlet nad literaturou a jejími specifickými prostředky.
- Hodnocení textu – metoda představuje nejvyšší stupeň poznávání literatury, schopnost zaujmout k uměleckému textu stanovisko z hlediska jeho estetických kvalit, je vyústěním interpretace (uplatnění v MŠ je velmi omezené, má ráz víceméně intuitivní).

METODY PODLE ZAMĚŘENÍ NA JEDNOTLIVÉ SLOŽKY STRUKTURY TEXTU

- Odhalování dominantní / -ích myšlenek textu (interpretační makroproces)
- Interpretační uvažování nad užitými uměleckými prostředky a jejich funkcí (interpretační mikroprocesy)
 - V epickém textu:
 - Zaměření na tematickou výstavbu textu (postavy, časoprostor, fabuli, vypravěče, fikčního adresáta ...).
 - Zaměření na kompoziční výstavbu (kompoziční postupy a principy).
 - Zaměření na jazykovou výstavbu.
 - V lyrickém textu:
 - Zaměření na tematickou výstavbu (motivy).
 - Zaměření na kompoziční výstavbu (kompoziční principy).
 - Zaměření na jazykovou výstavbu.

METODY PODLE ORIENTACE NA JEDNOTLIVÉ OBSAHOVÉ SLOŽKY LITERÁRNÍ VÝCHOVY

- Metody zaměřené na individuální recepci textu, porozumění významům textu
 - Interpretace zde představuje subjektivní pohyb v objektivně vymezeném významovém poli textu.
- Metody zaměřené na osvojování elementárních literárněteoretických poznatků
 - Např. poznávání rysů základních literárních žánrů.
- Metody zaměřené na osvojování určitých základních literárněhistorických poznatků
 - Např. poznávání základních souvislostí díla a života nejvýznamnějších autorů.
 - V MŠ velmi omezeně.

METODY PODLE PŘEDMĚTU INTERPRETACE

- Metoda základní - interpretace jediného textu jako „izolovaného“ uměleckého artefaktu.
- Metody komparační:
 - Kontextová
 - Kontext zde tvoří buď reálná životní situace dítěte („svět dítěte“ - zážitky, zkušenosti, názory srovnávané s tématem textu; u menších dětí velmi časté), nebo literárněhistorické souvislosti („svět autora“ - biografická fakta, kontext tvorby, doby; v MŠ omezeně).
 - Intertextová
 - Komparace dvou nebo více textů (vyvození elementárních žánrových rysů, různé pracování téhož námětu apod.).
 - Intratextová
 - Komparace originálního textu s jeho účelově pozměněnou variantou (cíl: upozornit na funkci, působivost určitého autorem zvoleného uměleckého prostředku).

METODY PODLE MÍRY TVOŘIVOSTI

- Metoda recepční – racionální, analytický postup interpretace, uvažování zůstává víceméně v hranicích autorského textu, k textu se „nic nepřidává“, nic se v něm nemění. (dílo = „znak“)
- Metoda produkční - dotváření, modifikace textu v podobě konkrétního smyslově vnímatelného produktu (slovesného, vizuálního, pohybově-dramatického) nebo ve formě představy, návrhu, hypotézy. Uplatnění rekonstrukční i konstrukční (tvůrčí) fantazie. (dílo = „fikční svět“)

- Předpokladem tvořivé činnosti je u této metody dílčí racionální zpracování autorského textu, parametrů autorského textového světa. Tvořivá činnost má *interpretační charakter* pouze tehdy, pokud *přispívá k poznání nějaké literární kvality, rysu výchozího uměleckého textu.*
- *X volné tvořivost* = samostatná tvorba na jiném textu nezávislá

PŘÍKLADY MOŽNÝCH TVOŘIVÝCH INTERPRETAČNÍCH ČINNOSTÍ:

○ U epiky:

- Ucelený popis postavy, místa děje (mapa), pravděpodobné auditivní vlastnosti prostoru, vizualizace abstrakt (barvou, pohybem) ... – OBJEKTIVIZACE fikčního světa.
- Domýšlení osudů postavy, vyprávění se změnou (prostředí, doby) ... – MODIFIKACE fikčního světa („co by bylo kdyby ...“).
- Konkretizace prostoru (času), doplňování událostí v „mezičase“, domýšlení vnitřních monologů ... - DOPLŇOVÁNÍ, ROZŠIŘOVÁNÍ fikčního světa.
- Zachycení prostoru z ptačí perspektivy, vylíčení události perspektivou různých postav, hodnocení jednání postav z pohledu čtenáře ... - ZMĚNA PERSPEKTIVY v zobrazení fikčního světa.

○ U lyriky:

- Tvořivý přístup k lyrice vyžaduje *respektování hranic stanovených lyrickým subjektem*. Lyrika není příliš otevřená modifikacím, doplňování nebo rozvíjení svého fikčního světa, a to jak ve své podobě *bezprostřední* (autoreprezentační, text vypovídá o naladění lyrického subjektu), tak *předmětné* (objektové, text vypovídá o perspektivě, z níž je svět subjektem nahlížen /atmosféra/).
- Např.: „zhmotňování“ představ vyvolaných podněty tematické výstavby textu (kresba, melodie, pohybová etuda, dramatizace...), rekonstrukce (dotváření) částí textu, různé obměny lexika a jejich srovnání s původním textem, vytváření variant vnější kompoziční výstavby ...

METODY PODLE VZTAHU K JEDNOTLIVÝM FÁZÍM LITERÁRNÍ KOMUNIKACE

- Metoda orientovaná na percepci
 - Práce s grafickými nebo zvukovými kvalitami textu.
- Metoda orientovaná na apercepci
 - Práce s představami, vnitřní vizuální konkretizací tematické roviny textu.
- Metoda orientovaná na interpretaci
 - Práce s hlubšími významovými rovinami textu.
- Metoda orientovaná na konkretizaci
 - Využití aktualizujícího propojení textu (tematiky) s životem dítěte samotného, nalézání individuálního smyslu textu pro dítě.

- Zvolená celková metoda poznávání literatury je většinou *kombinací dílčích metod*.
- Např. při vyvozování žánrových rysů bajky může jít o kombinaci těchto metod:
 - Racionální didaktická interpretace epického textu orientovaná na postavy a děj příběhu, směřuje k osvojení základních poznatků (rysů bajky) při intertextovém srovnávání více textů téhož žánru, má recepční charakter (ale s možným vyústěním v tvořivém psaní – vymýšlení vlastní bajky – základní dějové osnovy), je orientovaná především na interpretační, popř. konkretizační (ponaučení a jeho aktualizace) fázi recepce.

VOLBA UMĚLECKÉHO TEXTU A ZPŮSOBU JEHO POZNÁVÁNÍ ZÁVISÍ NA:

- Zvoleném textu a jeho „interpretačních možnostech“, dominantních rysech.
 - Lze říci, že „text si řekne o metodu“.
- Výukových potřebách dětí v rámci literárněvýchovného působení– tedy: jaké interpretační postupy a myšlenkové procesy u nich chceme při práci s literaturou rozvíjet.
 - Lze říci, že „metoda si řekne o text“.
- Širších výchovně vzdělávacích potřebách v rámci výukových bloků realizovaných v MŠ.

METODY FÁZE NÁSLEDNÝCH LITERÁRNĚ-ESTETICKÝCH ČINNOSTÍ

- Jde o fázi dalších činností, které navazují na činnosti interpretační, ráz interpretace ale již nemají.
- Metody reprodukčního charakteru:
 - reprodukce (věrná, volná, výběrová, obměněná; obrázková osnova),
 - pamětní osvojení, přednes,
 - improvizovaná dialogizace,
 - dramatizace.

- Metody produkčního, tvořivého charakteru – volné tvořivosti:
 - např. vlastní volná slovesná tvorba (vyprávěj vlastní zážitek z prázdnin, vymysli vlastní metaforu / přirovnání, vymysli dvojverší o jaru ...), kresba ilustrace k textu bez konkrétnějšího zadání, hraní scénky volně inspirované situací v textu apod.
 - Jde o tvořivé aktivity se základní materií (jazykem) a postupy literatury, ale bez přímého interpretačního poznávání konkrétního autorského textu.

SHRNUTÍ:

- Smyslem literárněvýchovného působení v MŠ je položit u dětí základy schopnosti poučeného (vnímavého) přijímání umělecké literatury jako textů se specifickou – estetickou – funkcí a schopností oslovovat emocionální i racionální složku osobnosti příjemce.
- Smysl LV v MŠ je motivační – připravuje děti na samostatné čtenářství, utváří základy zájmu o čtení a literaturu.
- Naplňování nejobecnějších cílů LV má dlouhodobý charakter a v MŠ je k nim směřováno na bázi individuálního přístupu a v přímé vazbě na ostatní výchovně-vzdělávací aktivity.
- I v literárněvýchovném působení by měl být všem dětem umožněn přiměřený rozvoj v mezích jejich schopností.

